

Valkyyria – Brünnhilden tarina

Richard Wagnerin musiikkidraama *Valkyyria* (*Die Walküre*) sai ensi-iltansa Münchenissä 26. kesäkuuta 1870. *Reininkulta* (*Das Rheingold*) oli nähty edellisenä vuonna, mutta koko *Nibelungin sormuksen* yleisö sai kokea vasta Bayreuthissa vuonna 1876. Aikalaisyleisölle säveltäjän ajatukset selvisivät vasta vähitellen, pitkän ajan kuluessa.

Nibelungin sormus on ajan taidetta. Sen dramaattinen kaari nivoo yhteen myytin ja historian, jumalten ja ihmisten maailman, mutta teoksen syntyhistoriakkin oli eepinen ja ylsi usean vuosikymmenen mittaiseksi. *Sormuksen* idean Wagner oli saanut jo Dresdenissä Euroopan hullun vuoden kynnyksellä 1848. Tarina käynnistyi lopusta, sillä Wagnerin lähtökohtana oli sankarin, Siegfriedin, kuolema, josta tuli syklin viimeinen osa *Götterdämmerung*. Taustaksi tarvittiin kertomus nuoresta Siegfriedistä, jolloin hahmottui ooppera *Siegfried*. Ennen pitkää Wagnerista tuntui, että tapahtumat tarvitsivat vielä laajemman pohjustuksen. Millainen oli se menneisyys, joka oli synnyttänyt Siegfriedin ja hänen rakastettunsa Brünnhilden? Tähän taustaan *Valkyyria* pyrki antamaan vastauksen.

Ensimmäisen proosaluonnoksen *Valkyyriaan* Wagner kirjoitti alkuvuonna 1852 ja laajensi sitä kevään aikana. Koko libreton hän runoili saman vuoden kesäkuuhun mennessä, ja teksti julkaistiin myös pienenä painoksena helmikuussa 1853. Kun koko *Sormuksen* tarina oli hahmottunut, alkoi sävellystyö, ja *Valkyyriaan* Wagner pääsi käsiksi vuonna 1854. Ponnistus vaati kaiken keskittymisen, mutta se ei estänyt Wagneria suunnitelmasta koko ajan uutta. Omaelämäkerrassaan hän kuvaa tilannetta *Valkyyrian* sävellystyön keskellä syksyllä 1854: ”[S]ävelsin kaiken aikaa *Valkyyrian* musiikkia eläen hyvin eristyneenä ja käyttäen vapaat hetkeni ainoastaan pitkiin kävelyretkiin lähiympäristössä. Kävi jälleen niin kuin usein ennenkin, että jatkuva säveltäminen alkoi vaatia vastapainokseen myös kirjallista työtä. Aloin hahmotella *Tristania ja Isoldea*, mikä johtui osittain siitä vakavasta mielentilasta, jossa olin Schopenhaueria luettuani, osittain kiihkeästä halustani löytää ilmaisu hänen tärkeimmille ajatuksilleen.” (Wagner: *Elämäni*, suom. Saila Luoma)

Myöhemmin *Tristan ja Isolde* tempasi Wagnerin mukaan siinä määrin, että syklin kolmas ooppera *Siegfried* jäi kesken pitkäksi aikaa. Keskeytyksettä ei sujunut *Valkyyriankaan* säveltäminen, vaikka Wagner usein korosti sitä askeettisuutta, jolla hän oli työhön uppoutunut. Vuonna 1855 hän matkusti Lontooseen ja joutui keskeyttämään työnsä. Tauon jälkeen hänen oli vaikea päästä tunnelmaan ja ymmärtää omia viitteenomaisia merkintöjään: ”Istuin usein katsellen lyijykynämerkintöjäni ikään kuin täysin vierasta salakieltä, jota en pystynyt ratkaisemaan. – Ryhdyin täysin epätoivoisena lukemaan Dantea, johon nyt ensi kertaa suhtauduin vakavasti. Inferno muuttui minulle Lontoon ilmapiirissä täydeksi todellisuudeksi.”

Partituuri valmistui lopulta maaliskuun lopussa 1856, 14 vuotta ennen kuin teos pääsi ensi-iltaan Münchenissä. Aikalaisille odotuksesta tuli pitkä, ja tätä pituuden kokemusta lisäsi tietoisuus siitä, että teos oli jo sävelletty.

Tytär ja soturi

Valkyyria, niin kuin koko *Nibelungin sormus*, syntyi monista aineksista. Koska *Sormuksen* tausta palautuu Wagnerin 1840-luvun lopun vuosiin Dresdenin kuninkaallisen hovikapellin johtajana, erinomaisen kuvan hänen vaikutelähteistään antaa kirjasto, jonka hän jätti jälkeensä häipyessään Dresdenistä pikaisesti toukokuun 1849 kansannousun jälkeen. Kirjasto säästyí hullun vuoden

myrskyistä ja on tälläkin hetkellä tallessa Bayreuthin Wagner-museossa, juuri siinä asussa kuin se oli keväällä 1849.

Wagnerilla oli käytettävissään laaja klassikkojen kokoelma, sekä antiikin ja renessanssin klassikkoja että saksalaisia satuja ja runoelmia, niiden joukossa keskiaikainen *Nibelungein laulu*. Wagnerin hyllystä löytyi myös skandinaavisten muinaistarujen kokoelma Edda, sekä runo- että proosamuotoisena versiona, sekä islantilainen *Völsunga*-saaga saksankielisenä käännöksenä. Nämä tekstit olivat olennaisia juuri *Valkyyrian* kannalta.

Valkyyrian keskushahmo on ylijumala Wotanin tytär Brünnhilde. Tähän hahmoon Wagner on yhdistänyt piirteitä sekä germaanisesta että pohjoismaisesta tarustosta. *Nibelungein laulussa* Brünnhilde on voimakas naissoturi, joka nostaa seinälle miehen kuin miehen. Muinaisnorjalainen Brynhild on puolestaan valkyyria, joka noutaa satureita taistelutantereelta Valhallaan. Wagnerin tulkinnassa hän on niin ikään valkyyria, ja skandinaavisen taruston mukaisesti ylijumalan tytär, jonka isä nukuttaa uneen. Islantilaisessa *Völsunga*-saagassa Brynhild rakastuu lohikäärmeen surmanneeseen nuoreen Sigurdiin, minkä Wagner esittää Brünnhilden ja Siegfriedin rakkaustarinana. *Valkyyriassa* tämä rakkaustarina ei vielä nouse käsittelyyn, mutta sen sijaan Wagner kuvaa Siegfriedin vanhempien Siegmundin ja Sieglingen inhohimoa sekä Brünnhilden kapinaa isäänsä vastaan. Jos Wagnerin juonenkuljetusta seuraa kirjaimellisesti, asetelma voi herättää hämmennystä. Siegmund ja Sieglinge ovat Wotanin lapsia kuten Brünnhildekin, mistä seuraa, että Siegfried on tosiasiaa Brünnhilden sisaren- ja veljenpoika.

Valkyyria sijoittuu myyttiseen aikaan, mutta sitä voi tulkita 1800-luvun historiaa vasten: keskiössä ovat rakkaus, avioliitto ja perhe. Yleensä 1800-luvusta puhutaan viktoriaanisen moraalin aikana, jolloin sukupuolikuri oli tiukkaa. Tätä taustaa vasten on suorastaan radikaalia, että oopperan ytimessä voi olla incestinen rakkaus, sisaren ja veljen suhde, jonka molemmat tiedostavat mutta eivät silti voi kieltää tunteitaan. He saavat yhteisen lapsen, Siegfriedin, jonka edesottamuksia seurataan tetralogian seuraavassa osassa. Kaiken kukkuraksi poika rakastuu tätipuoleensa. Jos juonta tulkitsee rakkausraamana, se on 1800-luvun ympäristössä hätkähdyttävä. Toisaalta nämä ihmissuhteet ovat seurausta siitä yksinkertaisesta syystä, että Wagner on yhdistänyt eri tarinaperinteiden elementit toisiinsa.

Valkyyrian perhesuhteita ei pitäisi tulkita liian kirjaimellisesti tai raadollisesti, mutta on ilmeistä, että Wagner viittaa tuon tuostakin oman aikansa ihmissuhdeongelmiin. *Valkyyriassa* Wotan ja Fricka keskustelevalt pitkään epäonnistuneesta avioliitostaan ja samalla Wotanin uskottomuudesta, jonka hedelmiä Siegmund ja Sieglinde ovat. Erityisen traagista on se, että Wotan lähettää tyttärensä Brünnhilden auttamaan velipuolensa surmaamisessa, mutta Brünnhilde kapinoi isäänsä vastaan pelastamalla sisarpuolensa Sieglinden. Lopulta Brünnhilde kiistää isänsä valta-aseman ja samalla naisen alistetun aseman. Seuraavassa musiikkidramaassa isä poistuukin näyttämöltä, sillä hänelle ei uudessa maailmassa ole sijaa. *Valkyyria* on kertomus tyttären taistelusta isän tahtoa vastaan.

Myrskyisä ensi-ilta ja tulevaisuuden taideteos

Ensi-iltansa *Valkyyria* sai Münchenissä 26. kesäkuuta 1870 Franz Wüllnerin johdolla. Wagnerille tämä oli pettymys, mutta Baijerin kuningas Ludwig II piti tinkimättömästi kiinni vaatimuksesta saada *Valkyyria* lavalle *Reininkullan* jälkeen. Wagnerin nihkeys johtui pitkälti siitä, että hän asui Sveitsissä yhdessä Cosima von Bülowin kanssa. Wagner olisi halunnut olla paikalla vaikuttamassa esitykseen, mutta paluu Müncheniin olisi aiheuttanut myrskyn. Cosiman päiväkirjat kertovat, miten voimakkaasti ensi-ilta ahdisti säveltäjää. Kun kritiikkejä saapui Sveitsiin postitse, Cosima repi kielteiset arviot eikä näyttänyt niitä Richardille.

Ensi-iltaan liittyi myös poliittinen ulottuvuus. Ranskan ja Preussin suhteet olivat kesän 1870 aikana kuumenneet peruuttamattomasti. Saksan yhdistymiskamppailut olivat tiivistymässä, ja Baijeri, joka oli aiemmin pysynyt erillään Preussin valtakirjasta, otti nyt vahvemmin kantaa yhteissaksalaisen linjan puolesta. Vaikka *Valkyyria* on sekä ihmissuhdedraama että myyttinen kertomus, aikalaiset tulkitsevat sitä ajankohtaisten intohimojen läpi. Ooppera sai myrkyisät suosionosoitukset, ja erityisesti Brünnhilden sotahuuto ja Wotanin sanat ”denn wo kühn Kräfte sich regen, da rat’ ich offen zum Krieg” lämmittivät katsojat avoimeen uhmaan. Toive aseellisesta välienselvittelystä oli kouriintuntuva. Sota Ranskan ja Preussin välillä syttyi vain muutamaa viikkoa myöhemmin, 19. heinäkuuta 1870.

Moni Wagnerin musiikin ranskalainen ystävä oli taivaltanut Müncheniin *Valkyyriaa* kuuntelemaan. Paluumatkallaan ryhmä pysähtyi Wagnerin kotiin Tribscheniin. Mukana olivat muun maussa säveltäjät Henri Duparc ja Camille Saint-Saëns sekä kirjailija Auguste Villiers de l’Isle-Adam. Vieraiden läsnäollessa saapui tieto sodan alkamisesta, eikä Wagner pystynyt peittelemään iloaan siitä, että taistelu ranskalaista sivilisaatiota vastaan oli alkanut. Vielä vähemmän Wagnerin innostusta heikensi ajatus, että sodanjulistuksen oli esittänyt Cosiman läheinen sukulainen. Ranskan pääministeri Emile Ollivier’n vaimo Blandine oli Cosiman sisar ja Franz Lisztin tytär. Mutkikkaita olivat ihmissuhteet myös oopperalavan ulkopuolella.

Valkyyria herätti vuoden 1870 tilanteessa tunteita, joita Wagner tuskin oli librettoa kirjoittaessaan osannut ajatella, eikä hän olisi halunnutkaan saattaa teosta julkisuuteen ennen kuin koko sykli olisi olemassa. Wagner oli *Nibelungin sormuksessa* toteuttamassa tulevaisuuden taideteosta, joka voitaisiin esittää täydessä laajuudessaan vasta sitten, kun kaikki oli valmista.

Jos 1800-luvulla esitystä jouduttiin odottamaan vuosien ajan, näin on käynyt myös 2000-luvulla koronapandemian vuoksi. Kansallisoopperan uusi *Ring* alkoi *Reininkullalla* vuonna 2019, mutta tarina jatkuu vasta nyt, odottamattoman tauon jälkeen. Wagner itse olisi tämän viivästyksen hyvin ymmärtänyt. Pandemian vaarallisuudesta hänellä oli omakohtaisia kokemuksia, sillä hän oli nuorena kohdannut koleran kauhut, joiden muisto seurasi häntä läpi elämän. Omaelämäkerrassaan Wagner kuvaa koleran herättämiä tunteita, jotka palasivat uniin: ”Kolera oli elävänä edessäni: näin sen ja saatoinkin koskettaa sitä kädelläni. Se tuli vuoteeseeni ja syleili minua. Jäseneni olivat kuin jäätä, ja tunsin sydämessäni kuoleman kylmyyden. En tiedä nukuinko vai olinko valveilla, mutta ihmettelin suuresti, kun aamun sarastaessa heräsin hengissä ja täysin terveenä.”

Hannu Salmi